

UNIVERSITETET I TRONDHEIM
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE
INSTITUTT FOR FYSIKK

Faglig kontakt under eksamen:
Navn: Jan Myrheim
Telefon: 3653

Eksamen i fag 74 350 Klassisk feltteori
Mandag 17. januar 1994
Tid: 09.00–14.00

Tillatte hjelpemidler: (Alternativ B): Godkjent lommekalkulator.
Rottmann, *Mathematische Formelsammlung*.
Barnett and Cronin, *Mathematical Formulae*.
Øgrim og Lian, *Størrelser og enheter i fysikk og teknikk*.

Nyttige konstanter:

Newtons gravitasjonskonstant: $G = 6,7 \times 10^{-11} \text{ m}^3 \text{ kg}^{-1} \text{ s}^{-2}$

Lyshastigheten i vakuum: $c = 3,0 \times 10^8 \text{ m/s}$

Den reduserte Plancks konstant: $\hbar = 1,1 \times 10^{-34} \text{ J s}$

Oppgave 1:

- Forklar kort hva Einsteins ekvivalensprinsipp går ut på, og hvordan det kan testes eksperimentelt (nevnt minst en metode).
- Hva er gravitasjonsrødforskyving?
- Arnt og Bernt er like gamle (eneggete tvillinger) og bor i Trondheim. Arnt flytter til månebasen Tycho (i år 2094) og bor på månen i ett år før Bernt kommer etter. Hvem av dem er eldst når de møtes på månen, og hvor mye?
Jorda har masse $M_J = 6,0 \times 10^{24} \text{ kg}$ og radius $R_J = 6400 \text{ km}$.
Månen har masse $M_M = 7,4 \times 10^{22} \text{ kg}$ og radius $R_M = 1700 \text{ km}$.
Avstanden mellom jorda og månen er $R_{JM} = 380\,000 \text{ km}$.
- Russell A. Hulse og Joseph H. Taylor, Jr fikk Nobelprisen i fysikk i 1993 for å ha observert en effekt forutsagt av den generelle relativitetsteorien. Hvilken effekt, og hvordan observerte de den?

Oppgave 2:

En partikkel med masse m har posisjonen $\mathbf{r} = \mathbf{r}(t)$ ved tiden t , og vekselvirker med et skalarfelt $\Phi = \Phi(\mathbf{r}, t)$. Koblingen til feltet er gitt ved en koblingskonstant (eller "ladning") q . $\mathbf{v} = d\mathbf{r}/dt$ er hastigheten til partikkelen, og Lagrangefunksjonen er

$$L = -(mc^2 + q\Phi) \sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}.$$

- a) Vis at Hamiltonfunksjonen er

$$H = \sqrt{(mc^2 + q\Phi)^2 + \mathbf{p}^2 c^2},$$

der $\mathbf{p}$ er den kanoniske impulsen.

- b) Gjør rede for den ikke-relativistiske grensen.
 c) Finn bevegelsesligningene, både Euler-Lagrange-ligningene og Hamiltons ligninger. Regn eksakt, uten ikke-relativistisk tilnærming.
 d) Hvilke bevaringslover gjelder dersom feltet Φ er tidsuavhengig og rotasjonssymmetrisk om origo, dvs. at $\Phi = \Phi(|\mathbf{r}|)$?

Oppgave 3:

Et skalarfelt (Klein-Gordon-felt) $\Phi = \Phi(\mathbf{r}, t)$ har et annet felt $\rho = \rho(\mathbf{r}, t)$ som kilde. Lagrangetettheten er

$$\mathcal{L} = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{c^2} \left(\frac{\partial \Phi}{\partial t} \right)^2 - (\nabla \Phi)^2 - \lambda^2 \Phi^2 \right) - \rho \Phi. \quad (1)$$

λ er en ikke-negativ konstant, proporsjonal med massen til feltet Φ . (I det "naturlige enhetssystemet", med $\hbar = c = 1$, er λ lik massen.)

- a) Hva menes med at Φ transformeres som et skalarfelt?
 b) Finn feltligningen for Φ som følger av Lagrangetettheten i ligning (1).
 c) Hvordan må kildefeltet ρ transformeres under Poincaré-transformasjoner (translasjoner i rom og tid, rotasjoner, Lorentz-transformasjoner) for at feltligningen skal være Poincaré-invariant?

- d) Hvis kilden er en punktformet "ladning" Q , som har posisjonen $\mathbf{R}(t)$ ved tiden t , og hvis $\mathbf{V} = d\mathbf{R}/dt$, så er tettheten ρ gitt ved at

$$\rho(\mathbf{r}, t) = Q \sqrt{1 - \frac{V^2}{c^2}} \delta^{(3)}(\mathbf{r} - \mathbf{R}(t)) .$$

(Diracs δ -funksjon i tre dimensjoner defineres ved at

$$\int d^3\mathbf{r} \delta^{(3)}(\mathbf{r}) f(\mathbf{r}) = f(\mathbf{0})$$

for en vilkårlig funksjon $f = f(\mathbf{r})$ som er kontinuerlig i $\mathbf{r} = \mathbf{0}$.)
Anta at punktladningen Q ligger i ro i origo, altså at $\mathbf{R}(t) = \mathbf{0}$.
Vis at da er Yukawa-potensialet

$$\Phi(r) = k \frac{e^{-\lambda r}}{r} \tag{2}$$

en løsning av feltligningen, og finn konstanten k . Her er $r = |\mathbf{r}|$.

- e) Ligning (2) viser at $1/\lambda$ er et mål på rekkevidden av vekselvirkningen som formidles av feltet Φ . Hvor stor er massen til Klein-Gordon-feltet Φ dersom $1/\lambda = 1$ meter?
- f) Når er kraften mellom to punktladninger Q og q tiltrekkende, i følge denne teorien, og når er kraften frastøtende?